

נתיבות ההוראה

להוצאת חידו"ת ממורינו
הגאון הגדול רבי מתתיהו דייטש שליט"א
גאב"ד רמת שלמה, ובעל נתיבות אדם

פסקי הלכות, תשובות והוראות
מאת מורינו הרב שליט"א ומרבני בית ההוראה יד הרמ"ה

פרשיות פקודי - ויקרא, אדר ב' תשפ"ד | גיליון ח'

נתיבות ההוראה

דין מעוברת ומינקת, וחתן, בתענית אסתר

שאלה: מה דין אשה מעוברת ומינקת בתענית אסתר, ומה הדין כחתן שחל להיות צום תענית אסתר בשבעת ימי המשתה.

תשובה: מעוברות ומינקות אינן צריכות להתענות בצום תענית אסתר, וא"צ לפרוע אח"כ את התענית. חתן בתוך ימי חופתו אי"צ לצום בתענית אסתר, אבל חייב לפרוע תעניתו אחר כך. [מיהו יש לומר דהתענית שמתענה כיום חופתו עולה גם לתענית אסתר, והיינו לפמש"כ להלן, דתענית אסתר הוי זמנה כל חודש אדר ודו"ק].

בירור הענין: א. הגה בשו"ע (סי תרפו, סעי' ב) כתב, מתענים ב"ג אדר וכו', הגה ותענית זו אינו חובה, לכן יש להקל בו לעת הצורך, כגון מעוברות או מינקות או לחולה שאין בו סכנה ואפילו רק כואבי עינים שאם מצטערים הרבה לא יתענו ויפרעו אח"כ אבל שאר בריאים לא יפרשו מן הציבור עכ"ל. ולפירוש ר"ת ז"ל שהביא הרא"ש (ריש מגילה) היינו דך פירושא דגמ' (מגילה, דף ב ע"ב), דאמרינן שם י"ג זמן קהילה לכל היא, דהיינו שביום י"ג נקהלו עם מרדכי ואסתר להתענות לפי שהם עומדים במלחמה עי"ש, וכ"כ השאילתות (שאלתא טו) והובא ברומה, והאריכו בזה טובא בעיקר הדין דתענית אסתר בב"ח ובב"א כאן ואכמ"ל. [ובמהר"ן חיות (מגילה, שם) הביא דמפורש במדרש תנחומא (סוף פרשת בראשית) כמו פר"ת, עי"ש].

ב. ויל"ע, אם פטורה דמעוברת ומינקת זה דוקא במצטרות, או אפילו באינן מצטרות, ג"כ אינן מתענות, והיינו אם מוש"כ הרמ"א שאם מצטערין וכו' האם זה קאי ג"כ אדלעיל דמעוברות ומינקות, או דקאי רק על כואבי עינים.

ג. ולמעשה נחלקו בזה גדולי הפוסקים, המחצית השקל (שם, ס"ק ה) העלה להחמיר בזה, דבאינן מצטרות חייבות להתענות, וכן פסק הא"ר (סי תרפו, ס"ק ב). אך בישוע"י (שם) העלה להקל בזה, וכמ"ש במשנ"ב (שם, ס"ק ד) עי"ש.

ד. והנה בכף החיים (שם, ס"ק כא) הביא בשם ג"א דפשוט להקל בזה אפילו באינן מצטרות דהא במצטרות קי"ל לקולא אפילו בשאר תעניות כמבואר בסיומן תק"ג עי"ש. ולכן העלה ג"כ להקל בזה בערוך השלחן (שם, סעי' ד), וע"ע בתשו' נוד אריה יהודה (א"ח, סי' לה) ומש"כ עליו בדע"ת (שם, סעי' ב), והמשנ"ב בשע"צ (שם, ס"ק ז) הכריע בזה דזה תלוי לפי מנהג המקום עי"ש. ושמעתי ממו"ח זצ"ל ומעוד גדולי הוראה דהנהו להקל באשה מעוברת ומינקת אף שאינה מצטררת הרבה, וכן נדפס כעת בס' הליכות משה חנוכה ופורים (פרק ו, סי' ב, סעי' א) ויש להעיר עוד בזה, ממש"כ המהרש"ם בדע"ת (סי' תקג, סעי' א), דנראה פשוט דמינקת אפילו אינה מצטררת אבל התינוק מצטרר, שאין לו מה לינק, יש להקל, ואין לחוש להמנהג בזה עי"ש].

ה. ומעתה יש לעיין עוד, האם אשה מעוברת ומינקת דפטורה להתענות, אם היא חייבת לפרוע את התענית ביום אחר, והיינו אם הא דקאמר הרמ"א, ויפרעו אחר כך, אם זה קאי רק על כואבי עינים, או גם אמעוברת ומינקת.

ו. ונראה להוכיח בהדיא, דהא"ר נקט דגם מעוברת חייבת לפרוע את התענית, דהנה לעיל (סי' תקג, סעי' א) עלה דפטרין למעוברת ומינקת להתענות בד' צומות, כתב הא"ר דחייבות לפרוע אח"כ, כמבואר בסיומן תרפ"ו עכ"ד, וכונתו להכא גבי תענית אסתר, ומהו חזו"ן להדיא דנקט דמש"כ הכא, ויפרעו אח"כ, זה קאי ג"כ אמעוברת ומינקת, דגם הן חייבות לפרוע אח"כ את התענית.

ז. והנה במשנ"ב הכא (שם, ס"ק ה) תלה ד"ו בפלוגתא הפוסקים דלעיל, והיינו להישועות יעקב הג"ל מסתברא דרק כואבי עינים חייבים לפרוע אח"כ, כיון שבעצם יש עליו חיוב שלא לפרוש מן הציבור, רק עכשיו משום דכאיב ליה עיניו הוא פטור, ולהכי לבתר שיסולק כאבו יפרע את התענית, משא"כ מעוברת ומינקת דפטורות בעצם אפילו אינן מצטררות א"כ אינן חייבות עוד לפרוע אח"כ, משא"כ למחצית השקל ודעימיה דרק במצטרות פטורות א"כ אף מעוברת ומינקת חייבת לפרוע.

ח. ודאיתנן להכי נלענ"ד דהא"ר לשיטתיה קא אויל בזה, דלעיל נתבאר שיטת הא"ר דרק במצטרות הרבה פטורות מעוברת ומינקת מלהתענות, ולפי"ז שפיר אית ליה דהם חייבות לפרוע, כמש"כ לעיל להכריח בדעתו, והיינו דהא בהא תליא וכמבואר.

ט. ולכאורה נלענ"ד להוכיח בזה להדיא, דגם מעוברת ומינקת חייבת לפרוע, דהנה בהגהות מנהגים שעל ספר המנהגים לרבינו אייזיק מירנא (פורים, ס"ק מה) כתב

~ המשך בעמ' ב ~

תוכן הענינים

ד"ת ממורינו הרב שליט"א:

'נתיבות ההוראה': דין מעוברת ומינקת, וחתן, בתענית אסתר
'נתיבות ההלכה למעשה': סת"ם, נדריו צדקה, ריבית, שבת
'נתיבות הש"ס': האם מגילת אסתר נחשב כלימוד התורה
'נתיבות רבותינו': למה קיבלו התורה באהבה דווקא בפורים?

ד"ת מרבני בית ההוראה:

א. קיצור דיני תפילה וברכות אחר שתיית יין - חלק א'
ב. ברין איסור מדידה בשבת

נתיבות ההלכה למעשה

תשובות הצרות, והוראות למעשה

מגילה שיש בה תיבות רחוקות מהשרטוט

שאלה: מגילה שיש בה כמה תיבות הכתובות רחוק מהשרטוט, האם זה כשר לכתחילה.

תשובה: מוד' הרעק"א (שו"ת מהר"ק, סי' ג) נראה, דאף שנכתב ישר מ"מ אם אינו על השרטוט ממש פסולה, והובא בפתחת"ת (סי' רפה, ס"ק ה), וכ"כ בשו"ת חנוך בית יהודה (סי' עג). אמנם מוד' שו"ת הב"ח (סי' פ) נראה, דליכא קפידא בזה, וכן העלה הדעת קדושים (סי' רעא, ס"ק ז) דבהרחוק כב' שערות אין קפידא, עי"ש.

ברם להלכה, כתב מו"ח מרן הגר"מ הלברשטאם זצ"ל בס' הליכות משה חנוכה ופורים (תנדפס כעת בס"ד, פרק ז, סי' א, סעי' א) כי לדעת בק"י רביה"ק מצאנו יז"ע בתשו' דברי חיים (יו"ד חלק ב, סוף סי' טו) אין להקל בזה כלל, אמנם מו"ח זצ"ל הכריע כי באות אחת אפשר להקל, ועי"ש בבאורים (סי' ג) הטעם בזה.

ועל כן, למעשה, יש לתקן המגילה, דהיינו שיעבה ראשי האותיות לקרוב אל השרטוט, ובהו היא כשר לכתחילה אף לדעת המחמירים, וכמש"כ הדע"ק (שם).

א' שמקבל תרומה ע"מ שילמד פורים

אם קריאת המגילה נחשב לו כלימוד התורה

שאלה: א' שמקבל כסף על דעת שילמד 3 שעות בליל פורים, אם יכול לקרוא המגילה בכמה מקומות ולצרף זמן הקריאה להני שעות של לימוד התורה.

תשובה: הנה כבר דשו רבים וגם טובים אם קריאת המגילה נחשב כלימוד התורה, ועי' בארוכה מש"כ כאן (במדרו 'נתיבות הש"ס', עמ' ב), ולכא' שאלה זו תלוי בפלוג' הפוסקים, ולכן למעשה כיון שברור כי דעת הנדיב הוא שיעסוק בעומק דברי תורה כמה שעות בליל פורים, ובנדרי צדקה אוליגן בטר דעת ולשון בני אדם, לכן אינו יכול להחשיב ג"כ קריאות המגילה בשעות אלו.

וראיתי למרן הגרש"ז אורעבאך זצ"ל (קול התורה, חלק ג, עמ' שס) שדן במי שהעניג לביה"כ"ג ~ המשך בעמ' ד

וז"ע אמאי אין לו תקנה אחרת, מלבד להתענות למחר ביום ו' ער"ש, והא להמבואר לעיל הרי שפיר יש לו תקנה במשך כל חודש אדר לפרוע תעניתו, וא"כ מאי דחיקא ליה לחייבו לישב בתענית ביום ער"ש וצ"ע.

זו. והנה בשע"ת (שם, ס"ק א) כתב לגבי דין חתן אם יתענה כשחל להיות בתוך ימי חופתו, דעיין בברכ"ב בשם בית דוד דלא יתענה צום אסתר, ונראה דכ"ש דזה עדיף מברית מילה וא"צ תשלומין אח"כ, אבל בד' צומות כתבו בשם הריטב"א דמתענה עכ"ל השע"ת. הרי דחתן פטור מתענית אסתר, וגם אינו חייב לפרוע תעניתו אה"כ. מיהו בק"ו הברוך מעם (בהגהותיו על השו"ע כאן) העלה בזה, שאחר עבור ו' ימי המשתה יפרע תעניתו ע"ש.

זו. ולכא' שיטת הברוך מעם בזה מובן היטב, כיון דכל חודש אדר היו בעידנא, לכן הוא צריך לפרוע תעניתו, אחר עבור שבעת ימי המשתה, דהא נתבאר לעיל דנאמר דין פרעון תענית גבי תענית אסתר, וצ"ע במש"כ השע"ת לפוטרו אח"כ לפרוע תעניתו, ובאמת בברכ"י נופא לא מבואר בזה כלום, רק סתם דלא יתענה בתוך ימי חופתו, ושפיר י"ל דעכ"פ צריך לפרוע תעניתו וכדעת הברוך מעם, ובאמת אין מחלוקת בדבר, וצ"ע. [ואולי י"ל דחתן כימי חופתו היו פטור בעצם, ולכן פטור לפרוע אח"כ, וכס' המשנ"ב (שם, ס"ק ה)].

זו. אתאן לנידוד, הנה לענין אשה מעוברת אם חייבת לפרוע אח"כ צום תענית אסתר, לכאורה לפ"מ דנתבאר לן בס"ד, דכל מעם פריעת צום תענית אסתר הוא מכיון דכל החודש היו בעידנא, לפ"ז י"ל דממה נפשך היא פטורה לפרוע, דהרי אם היא מעוברת במשך כל החודש, הא בפטורא קיימי' כולה ירחא, ואם נולד הולד, הרי היא פטורה מדין יולדת, ומכ"ש אם היא מינקת, הרי דאין לה מתי לפרוע, וא"כ היא פטורה לגמרי, והה"ג מינקת כל החודש, הרי היא פטורה לכאורה בפשיטות מלפרוע אח"כ, ודר"ק.

חי. וכוותר לפמנ"ת לעיל, דעת המשנ"ב, דזה תלוי אם מעוברת ומינקת היו פטור בעצם, והיינו אם היא אינה מתענה אפילו כשאינה מצמערת, הנה הרי כבר כתבתי בס"ד לעיל דנקמינ' לפוטרה מלצום אפילו באינה מצמערות הרבה, [ובאמת כן הוא סתימת לשון האגודה ותשו' מהר"ו ועוד דמעוברת ומינקת אינה מתענה, ולא דוקא דהיא מצמערת, וכ"ה בלבוש ובבבב"ג, וכמש"כ הברוך מעם בהגהותיו כאן]. הרי דהו"ל פטור בעצם, וא"כ אינה צריכה לפרוע אח"כ, ונמצא דרק אליבא דא"ר היא חייבת לפרוע תעניתה, ובאמת לדידיה משכח"ל באופן שבתענית אסתר היתה מצמערת הרבה ואח"כ הבריא לכן חייבת לפרוע, ויותר י"ל לשיטתו דחייבת להשלים אפילו אחר חודש אדר, דהא לדידיה בכל תענית יש השלמה, הרי דלא נחית להאי סברת הפוסקים הנ"ל דשאני בזה תענית אסתר מכל הצומות, אך סתימת רוב הפוסקים לכאורה אינו כן וכמשנ"ת.

יג. תבנא לדינא, מעוברת ומינקת, א"צ להתענות, וא"צ לפרוע אח"כ את התענית. [והא"ר מחמיר בזה: (א) דוקא מצמערות הרבה. (ב) צריכה לפרוע התענית. ועי' שו"ת מהרש"ם (חלק ד, ס"ק א) דה"ל חתן בתוך ימי חופתו א"צ לצום בתענית אסתר אבל חייב לפרוע תעניתו אחר כך. (מיהו יש לומר דהתענית שמתענה ביום חופתו עולה גם לתענית אסתר, והיינו לפמנ"ת לעיל דתענית אסתר היו זמנה כל חודש אדר ודר"ק].

וז"ל, ויש להקל בו למעוברות ומינקות שאין מתעניין ויפרעו יום אחר, אכן בריאים לא יפרשו מן הצבור, אגודה מגילה ס"א, עכ"ל. הרי מפורש יוצא מדבריו דמעוברת ומינקת חייבת לפרוע, והוא הרי לא חוזר כלל כואבי עינים, ומתבאר דכ"ה דעת האגודה בזה.

י. אולם באמת לשון ספר האגודה עצמו אינו כן, דהנה ז"ל האגודה (מגילה, סעי' א), הילכך יכולים להקל באותו תענית למעוברות ולולדות ולמינקות ולכואבי עינים, ויפרעו יום אחר, אכן בריאים לא יפרשו מהציבור עכ"ל, והיינו ממש כלשון הרמ"א, וא"כ אין כל הכרח בדבריו, דשפיר י"ל דיפרעו אח"כ, קאי רק על כואבי עינים, ואדרבא צ"ב ד' בעל הגהות מנהגים של"ה דברי האגודה כדיוקן, [ואולי באמת נפלה מ"ס שם] ודר"ק.

יא. מיהו צ"ע, דלא מצאנו בשום מקום חוב לפרוע את התענית לאחר שהיה פטור מלהתענות, ויותר מזה כתב המהרש"ם בדע"ת (ס' תק) דאפילו מי שלא התענה ביוה"כ ע"י חולי, לא נזכר בפוסקים שיפרע תעניתו אח"כ, ולכן תמה על הא"ר הנ"ל שהעלה לומר דגם בכל התעניות חייב לפרוע את התענית, וכן המשנ"ב בבב"ל (שם, ד"ה אן) תמה על הא"ר בזה, ע"ש.

יב. ולענ"ד לכאורה נראה להכריח הדברים, דלא שייך פרעון בתענית, דהנה בתה"ד (ס' קט) מבואר, דמי שאכל ב"ז בתמוז ושוב נזכר בו ביום, חייב להשלים באותו היום, ואין לו תקנה להתענות יום אחר תחת זה, כיון שהוא יום קבוע מגזירת חז"ל, וזאת שאם ירצה להתענות משום כפרה יתענה עיי"ש, והו"ד בב"י ובמנ"א (ס' תקט, ס"ק ד), וכ"ה שם מש"כ הר"מ דפעם א' שכח א' ואכל ב' במבט וצוה מהר"ל שיתענה בה"ב, עכ"ל עיי"ש, [ועיין מה שהאר"ך בזה מוכח בשו"ת (בין המצרים ס' כג), ובתוה"ד הביא להקשות, דמנ"ל להצריך ג' ימים על שמעה ואכל, ונשאר בצ"ע. ולענ"ד נראה לכאורה, דבאמת אין כלל כונת המהר"ל לחייבו להתענות ג' ימים בה"ב, רק הכוונה הוא, דכימי תענית בה"ב ישלים יום אחד לתעניתו ויהיה זה לכפרה וא"ש]. עכ"פ חזינן מהבא להדיא, דלא שייך פרעון לתענית, דאל"ה למה ליה כולי האי, נימא בפשיטות, דמי שמעה ואכל בתענית יפרע תעניתו ביום אחר, אלא ע"כ דל"ש פרעון לתענית וכאמור.

יג. ומעתה על כרחך צ"ל, דהיינו מעמא דמצאנו הכא פרעון למי שלא התענה ביום תענית אסתר, זהו כוונת דכתב הגר"א שתענית זה אינו קבוע דוקא ליום זה, כדאיתא במסכת סופרים, שיש שהיו מתעניין ג' ימים בחודש אדר וזכר לתענית אסתר, והיינו דכל חודש אדר הו"ל בעידנא, ולכן שייך פרעון לתענית אסתר, וכן הסביר ג"כ מעצמו המהרש"ם בדע"ת (ס' תק), ומשו"ה דחו המהרש"ם והמשנ"ב דעת הא"ר שמצריך פרעון בכל התעניות, עיי"ש. [ובאמת יש להעיר בזה ממש"כ הנצי"ב בעמק שאהל (שם, ס' סו) דלא הוקבע לצום דוקא ב"ג באדר, אלא שנקבע צום אסתר בכל שנה, עיי"ש].

יד. ובוה צ"ע במש"כ בשו"ת שבו"י (חלק ג, ס' ג) דמי שהיה בא בדרך ושכח שמתענים תענית אסתר ביום ה' ואכל ושתה ובלילה בא לביחו, ושמע שהעולם התענו היום, יתענה ביום מחר בער"ש, בכדי לקיים מצות הצומות וועקתסוכו, דכיון דכבר חלף היום ואין לו תקנה אחרת, שפיר מתענה ביום ו' ער"ש עיי"ש, [והו"ד בשע"ת (ס"ק א) עיי"ש].

נתיבות השי"ם

פנינים יקרים מתוך השיעור בנמרא בסדר 'עמוד היומי'

~ האם מגילת אסתר נחשב כלימוד התורה ~

א. בנמ" מגילה (דף ג ע"א) מבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, והנה ידוע הקושיא המוכחא בשו"ת בית אפרים (או"ח, ס' סו) ממחזקתו הגאון ר' יעקבא לנדאו זצ"ל [בננו של הנובי"צ זצ"ל], וכי איזה ביטול תורה יש בזה, הלוא עצם קריאת המגילה תורה הוא. והשיב לו הכית אפרים, "ואולי כאשר יפיג ייני תתישב דעתי למצוא פשר הרב, ועתה אמרתי דאנה בלב איש ישיחנח". והנה מצאנו ע"ז הרבה תירוצים, ונביא כמה מהם.

ב. והנה הבית אפרים (ס' סו) השיב ע"ז, דאין בקריאת המגילה מצות ת"ת, וכל מה שנכתבה אי"ז אלא כדי לפרסם הנם, אך לא כדי שילמדו בה כשאר נ"ך, ומביא דכן סבר חיד דוד. אך בשו"ת אבני"ז (ס' תקי, ס"ק י) תמה "לא אאמין שיצאו דברים אלו מפי אותו צדיק", כי א"כ בחינם מרחו רבותינו לפרש המגילה וכו', אלא ודאי המגילה כנ"ך.

ג. ועוד חידש הבית אפרים (שם), עפ"ד הרשב"א (ברכות, דף י ע"ב), כי המבטל מלימוד תלמוד כשביל לקרוא נ"ך הרי זה בכלל ביטול תורה, וא"כ שפיר קאמר בנמ" דקריאת המגילה נחשב לביטול תורה לגבי מי שלומד תורה, כי מיירי כמי שעוסק בתלמוד, עיי"ש באריכות. ובעי"ז הובא בשם החו"א (דרכי החיים, ח"א עמ' רלה), דמי שיכול ללמוד באיכות יותר, והוא לומד דברים שאין בהם עמל והעמקה, נחשב זה אצלו לביטול תורה באיכות, ולכן קריאת המגילה שאי"ז אלא קריאת נם, נחשב זה לביטול תורה לגבי מי שעוסק בהוויות אבי ורבא. וכ"כ גם בפלא יועץ (ידיעה), ובזכור לאברהם (או"ח ח"א, אות ג ניסא) מביא בשם הגה"ק ר"ח אבועלפייא זצ"ל ש"אין לך ביטול תורה גדול מזה".

ד. והנה הגרש"ק זצ"ל (בהגהותיו לשו"ע, ס' תרפ, סעי' ב) תירץ ע"ז, כי ודאי יכול לקיים מצות ת"ת במגילה, אך אי"א לקיים שני מצוות ביחד, ולכן אם מכיון לצאת יד"ח קריאת המגילה אינו יכול לקיים בזה מצות ת"ת, וכ"כ השד"ח (כספר מכתב לחוקיהו, מגילה שם) והחו"א (מעשה איש ח"א, עמ' פח). ועיי"ש בשד"ח, שמביא ראי' מד' הב"י (או"ח, ס' סו) לענין אהבה רבה עיי"ש. אך יש להעיר מד' הגמ' (מגילה, דף י ע"ב) ששלח ר"י לר"א יין ועגל לפורים, והשיב לו, "קיימת בנו משלוח מנות ומתנות לאבינוים" עכ"ל, הרי ששפיר אפשר לקיים כ' מצוות כאחד. ויש ליישב לפ"ד התרו"ד (ס' קיא) שמעם משלוח מנות כדי שיהיה לחיבור מה לאכול, וא"כ הרי"ז כמתנות לאבינוים ודר"ק.

נתיבות המורים

תשובות ובירורי הלכה - מאת רבני בית הוראה שליט"א

הגאון רבי רפאל שנוור שליט"א

מו"צ בבית ההוראה

ורב שכונת מעלה הזיתים, ירושלים

הגאון רבי אלחנן ברונר שליט"א

מו"צ בבית ההוראה

ובעמח"ס נתיבות המוקצה, נתיבות הברכה, וש"א"ס

שאלה: אדם בריא שסומך על דעת המתירים לקחת ויטמינים בש"ק [כ"פ באג"מ (או"ח ח"ג סג"ד), תשובות והנהגות (גקד), הליכות משה (יגו), ואכמ"ל], האם יכול לספור המיפות או שאסור משום איסור מדידה בש"ק.

תשובה: לענ"ד נראה להתיר, ובפרט אם מדובר בסוג בקבוק שהמיפות יוצאות ממילא כ"א לעצמה מבלי שיש צורך ללחוץ על 'פומפה'.

ביאור הענין: ו"ל המחבר (ש"ו): 'מותר למדוד בשבת מדידה של מצוה, כגון: למדוד אם יש במקוה מ' סאה וכו', מותר רהוי מדידה של מצוה, ויסוד האיסור כאשר אינו של מצוה הוא משום עוברין דחול, כ"כ המשנ"ב (שם, ס"ק ד).

ויש לדון אם האיסור הוא דוקא ע"י כלי או גם ביד, דהנה במתני' (שבת, קנו) הובא האיסור ושם הציור היה שמדר ע"י מקידה (פרש"י כלי הרס) ומשום שהיה של מצוה התירו, ומכאן חזינו שאיסור המדידה דוקא ע"י כלי. ובס' אורחות שבת (ח"ב פכ"ב הע' קעד) כתבו: 'ולכאורה גם למדוד באצבעותיו או בכף ידו אסור אם האדם יודע ומכיר את מידתם' אך לא פירשו מקור. ובש"ש"ב (פכ"ט הע' יד) כתב כך: 'שמעתי מהגרש"ז אויערבך וצ"ל דרק למדוד ולשקול אסור, אבל מנלן שאסור לספור מרצפות מפני זה שיוודעים בכך את המידה, עכ"ל. ומ"מ להלכה חזר ואמר שלא ברור לו אם מותר למדוד ע"י ספירת מרצפות, ולכן נקט הש"ש"ב (במלה) להל' ד'ראוי להימנע מלספור את המרצפות שבדירה, אם הוא סופר לדבר שברשות כגון כדי לתכנן את ריהוטה וכדומה'. ולכאורה יסוד ספיקו של הגרש"ז הוא בהנ"ל - האם האיסור דוקא בכלי או גם בכל דבר אם יודע את מידתו.

אך לענ"ד נראה שאפשר לבאר הענין בא"א, דהנה ז"פ שהאיסור דוקא במדידה אך לא במנין, ולכן מובא במתני' (שבת קמח): 'דמונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב', (ומכאן דמיידי שלא במקום מצוה, דא"כ גם מן הכתב הו"ל להתיר).

והסברא לחלק ביניהם, כי מדידה עניינה לתרגם הכמות למידה ידועה וזה עוברין דחול, משא"כ כשמונה כמות שמונה לפניו כגון 5 תפוחים, א"ז מידה ידועה ואינו עוברין דחול. כמו"כ פשוט הדבר שהאיסור הוא דוקא אם עושה מעשה של מדידה אך עצם הזכרת המידה אינה בכלל הגזירה, ומה"ט פשוט שמותר להסתכל על השעון ולומר שהשעה 5, למרות מה שאסרו הפוסקים למדוד זמן בשעון חול משום איסור מדידה.

לפי"ז י"ל שמה שהסתפק הגרש"ז"א הוא דוקא במונה מרצפות, שכיוון שעושה פעולה שמונה המרצפות ואינו כמתבונן בעלמא כמו מי שמתבונן על השעון לידע מה השעה, יש מקום להחשיבו כפעולה של מדידה ולכן יש לאסור. והצד שלו להקל הוא דסו"ס אינו עוסק במדידה אלא במנין של מרצפות והרי מנין לא אסרו. משא"כ מה שבאורחיו"ש אסרו מדידה באצבעות או בכף יד, גם הגרש"ז יודה, דשם אינו עוסק כלל במנין, אלא ממדתו היא המידה ואף עושה פעולה לשם כך, לכן אין חילוק בין זה למשתמש בכלי מדידה, דסו"ס העוברין דחול הוא מצד מה שמתרגם הכמות למידה.

והנה מצינו ריטב"א מפורש שמכריע ספק הנ"ל לאיסורא - דהנה בעירובין (מב): 'אמר רנ"א: ש' היה מהלך ואינו יודע תחום שבת - מהלך אלפים פסיעות בינוניות, וזו היא תחום שבת'. וכ' הריטב"א: 'מהלך אלפים פסיעות בינוניות. פ' דפסיעה בינונית אמה בקרוב, ואפילו בשבת יכול למנות ולעשות כן אם צריך ללכת אותם בשבת לשום צורך שבת, ומונה אותם בינו לבין עצמו והוא לא כמדידה דמצוה דשריא כדא' בשבת (קנ"א)!'.

הא מפורש שאלמלי שנחשב כמדידה של מצוה היה אסור, אע"פ שמונה פסיעות ואף אינו משתמש בכלי מדידה ועוד שהיה מקום להתיר מצד פס"ד בדרכנו שהרי עיקר כוונתו להליכה ולא למדידה. איברא, דעדיין נראה שהנידון של הגרש"ז"א קיל מפי, דהצד להתיר במונה מרצפות הוא משום שעוסק במנין של הפצים ממש, שהמרצפות הן הפץ לכל דבר והוא רק מונה אותם ובה כאמור לא אסרו חכמים, משא"כ במונה פסיעות הרי הפסיעה אינה הפץ אלא היא תנועה שהוא עושה ומכיוון שפוסע פסיעה בינונית שמידתה אמה נמצא שלמעשה מונה אמות ולא עוסק במנין ולכן הוא בכלל איסור המדידה.

לפי"ז כנ"ד שמתפמף מיפות, נהי דלכל מיפה יש מידה וכשמונה מיפות ודאי כוונתו בעקר למינון המדידות הנדרש ולא למנין, מ"מ סו"ס עוסק במנין של הפץ (נולד הויטמין) ולכן אין לאסרו משום ד' הריטב"א. ונ"ד שלעיתים קל יותר מהנידון בספיקת הגרש"ז"א, ותליא בסוג הבקבוק: שיש בקבוקון שנפתח רגיל והפקק שלו הוא מטפפת (ששואבים אתה את הנולד והחצים עליה כדי להוציא מיפות), ובכח"ג לכא' שווה לנידון הגרש"ז"א כי סו"ס מונה מיפות לשם מדידה. אמנם יש בקבוקונים שבפתח יש פיה צרה שממטפת מיפות, ככה"ג נראה דקל יותר כי אינו ניכר שעוסק במדידה אלא שופך הוא את תכולת הבקבוק החוצה.

הגידון: הנה ביום הפורים שכיחא מוכא אנשים שמתוך טרדת המצוה ר"חייב איניש לבסומי בפוריאי', אינם יודעים לשער אימתי יצאו ידי חובתן, ונמצאו שתויים הרבה יותר מציודי חו"ל הנ"ל. ובאנו לדון בדינם לגבי קריאת שמע, תפילה, וברכות. [והמקור לדינים אלו הוא מהשו"ע ומשנ"ב (סי' צט)].

- חלק א' -

ביאור הענין: א. השוטה רביעית יין בבת אחת נחשב לשתי, [וכן אם שתה שאר משקין המזכרין בכמות שרביעית יין משכרתו, משנ"ב (סק"א)]. לכתחילה אין לו להתפלל עד שמשער שפג יינו (שו"ע, סעי' ג). ואף שיעבור זמן תפילה (מ"ב סק"ג), ואף הרגיל לשתות הרבה ואינו שיכור כלל ברביעית אפ"ה לא יתפלל (מ"ב סק"ד). וכתב הא"ר (סי' קכ"ח סק"ו) דאם התחיל להתפלל כבר יכול לגמור. וכ"ש בדיעבר כשהתפלל אין חזר ומתפלל. ודין ק"ש וברכותיה כדן תפילה. אבל שאר ברכות יכול לברך, כ"מ במ"ב (סק"ט ו"א).

וכתב המג"א דין שבתוך הסעודה אינו משכר, וכתב הפמ"ג שהכל לפי מה שמבין בדעתו. מ"ב (סק"ב).

והאידיא שהיינות אינן חזקים קיל טפי ודינם כמשער שפג יינו, וכ"ש אם מתפלל מתוך סידור (רמ"א סעי' ג). וגם אין מכוונים כ"כ בתפילה (מ"ב סק"ו). ואף שאין נכון להתפלל כך, מ"מ אין לחוש ולהחמיר כשיעבור זמן תפילה עי"ז (מ"ב סק"ג ועי' סק"ו).

והנה כתב המ"ב בשם הי"ש"ש (ביצה פ"ב סוף ס' ה) דביו"ט מותר להתפלל מנחה בכה"ג משום שא"א להמתין שיפוג יינו. והמעי' ביש"ש יראה דהא שהותר ביו"ט הוא מאחר ששמה בשמחתו של מקום, כלומר כיון שמתעסק במצות התורה של 'ושמחת בהנך', הקב"ה מקבלו, ובפרט כשהגיע זמן הסעודה וא"א להמתין עד שיפוג יינו אפשר להקל בשתי קצת. ונ"ד דה"ה כשהיה עסוק בשמחתו של מקום בשמחת פורים שא"צ להחמיר בזה גם לגבי לכתחילה, וכ"ש בצירוף הא דיינות שלנו חלשים ואם יתפלל מתוך סידור.

ג. שתה עד שאינו יכול לדבר לפני המלך (היינו שהוא מכלול כדי שאינו יכול לדבר לפני אדם חשוב), אסור לקרות ק"ש וברכותיה ולהתפלל (שו"ע, סעי' א. ומ"ב, סק"ו). ואם התפלל, תפילתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל. והמתפלל כשהוא שכור כאילו עובר ע"ז, ואם נזהר ניצול מצוה (מ"ב סק"ה). ויש מקילין בק"ש, דשאני תפילה שהוא בקשת צרכו (לבוש וכ"ט בעת הרפ"ו), אמנם הגר"א האריך דדינו כתפילה. ולכן כתב המ"ב (סק"ה) ליהרר לכתחילה שלא לבוא לידי כך ובדיעבר אם נשתכר אין לפטור עצמו מק"ש, אלא שאם יפוג יינו עד שלא עבר זמן ק"ש יחזור ויקרא.

שאר ברכות יכול לברך (רמ"א) ואף ברהמ"ז (שו"ע סי' קפ"ה סעי' ד, ועי' מ"ב שם סק"ד, אמנם עי"ש סק"ו). וכתב המ"ב שדעת הגר"א שלכתחילה אין לברך אף ברכות, (וכ"כ הפמ"ג בי"ד שהובא במ"ב סק"א), ואם בירך אין חזר ומכרז שנית. ואפי' ברהמ"ז לא יפטור עצמו מלברך ומ"מ יזהר ביותר לברך קודם שגיע לדרגת שכרות כזו (מ"ב סק"ה, וסי' קפ"ה סק"ו, ובכח"ל שם ר"א או שהיה. ועי"ש דעת השו"ע אינה ברורה, מ"מ הסכמת האחרונים כמש"ב).

מי שהגיע לסעודה כשהוא כבר שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך, נר' דחשיב כדיעבר ולא ימנע מלקיים סעודת פורים מחמת שאסור לו לכתחי' לברך ברכות בענין ששתוי כך.

ג. שיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך אין מצרפין אותו למנין עשרה לכל דבר שבקדושה (מ"ב סק"ו). ודין זה הוא למעשה בכל מקום שצריך מנין כגון במנין מצומצם במנחה בפורים שאחד מהמתפללים שתוי עד שאינו יכול לדבר לפני המלך דאין לצרפו למנין. ועי' בכ"פ החיים (סי' נ"ה סק"ד) שהביא פלוגתת האחרונים בשכור כזה האם מצטרף לעשרה לקדיש קדושה וברכו. והביא מבא"ח (פר' ויחי) שכתב שאינו מצטרף. ואפשר דאף לשיטת שהביא בכח"ח המקילים לצרפו, ה"מ לענין קדיש הסוף סוף יש כאן עשרה בני"א ונקרא ונקדשתי בתוך בני"א, אבל לצרפו למנין לתפילה בציבור לא סגי בהכי מאחר שאין כאן עשרה שמתפללים כראוי, וצ"ע.

ד. עוד כתב המ"ב שם דאפשר שמצטרף למנין ג' לענין זימון, ומשמע שלזימון בעשרה אין לצרפו. והיינו דלצירוף מנין בזימון צריך דעת להצטרף ושתי כזה אין לו דעת לכך, וכמש"כ לענין צירוף למנין לתפילה. (אבל לא משום דברכת זימון חמורה מברכה"מ) עצמה שהיא מדאורייתא). ולפי"ז בעשרה שאכלו ויש ביניהם שתוי באופן שאינו יכול לדבר לפני מלך א"א לזמן בשם, אלא יזמנו בשלושה, כיון דאין בה הזכרת ה', ובפרט שמצטרף המ"ב דאפשר לזמן בנ"א. [ויעו"ו בספר אשי ישראל (פכ"ב) שהעיר במקור הדין של המ"ב דאין הכרח שאינו מצטרף למנין].

נתיבות רבותי

לחט הנהגות ושבות מנדולי הדור זצ"ל

~ למה קיבלו את התורה "באהבה" דווקא בפורים? ~

ידועים דברי הגמרא (שבת, דף פ"ה ע"א) א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה עליהם הקב"ה הר כגיגית וכו', אמר רבא אעפ"כ הדור קיבלו בימי אחשוורוש דכתיב (אסתר ט, כ) קיימו וקיבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר, ע"כ. ומפרש רש"י (שם, ד"ה קיבלו) קיבלוהו, מאהבת הנס.

ויש לתמוה, מה היה בנס של פורים יותר מהרבה נסים שאירעו לישראל קודם לכן. הרי היו הרבה מלחמות שבני ישראל ניצחו בהם, וגם היה ביהמ"ק שזכו לראות הכהן בעבודתו, ובנוסף היו חכמי ישראל והסנהדרין, ולמה עד עתה לא היה להם 'אהבה'. וכי מה היה בנס של פורים יותר מהאחרים, הרי לכאורה לפי קט שכילנו הר"ן נס ככל הניסים שאירעו לישראל בכל הדורות שניצלו מידי רודפיהם, ולמה דווקא אז נתגלה האהבה בין ישראל לתורה? וביותר יש לתמוה על הלשון 'קיבלו בימי אחשוורוש', וכי מה אחשוורוש 'מחותן' כאן, הוא הרי היה רשע גמור כמש"כ בגמ' (מגילה, דף י"ג ע"ב) הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו, ומבואר עלה בדרשות חתם סופר (ז' אוד, דרוש ז, תקסח) שאת כל הרשעיות הקפידו אחשוורוש לעשות בעצמו ולא ע"י שליחים ומשרתים כדרך שאר מלכים, ועל עוד במש"כ כק"ו רביה"ק מצאנו ז"ע בספח"ק דברי חיים (מעידים, עמ' רכה). ולכאורה הו"ל לכתוב 'הדר קיבלו בימי מרדכי ואסתר', שכן ברור שמרדכי הצדיק ע"ה הוא היה הגורם לקבלת התורה מאהבה, ובספח"ק תפארת שלמה (רמ"י פורים, דה ליהודים) כתב, כי מרדכי הצדיק ע"ה היה דוגמת משה רבינו ע"ה במעלת ההזדככות מהחומר ולכן היה בכוחו להשפיע תורה מאהבה על בני ישראל כמו משה רבינו בדוד.

אלא יש לבאר עפ"י מעשה ששמעתי על אחד מגדולי מחבי הרבים בדורינו זצ"ל אשר מצעירותו נתפרסם בעולם החומר... וכאשר הערה עליו הקב"ה רוח טהרה חזר לצור מחצבתו, ואף זכה להרביץ תורה ויראה בכלל ישראל.

פעם אחת באמצע דרשה שנשא, קם אחד מהמשתתפים ושאל אותו 'שכרו של מי גדול יותר בשמים? האם של ילד שנולד בבית של שומרי תורה ומצוות ומילדותו מתחנך בקדושה וטהרה בשמירה עליונה מכל הבלי עולם הזה, החל מנביסתו לתלמו תורה עטוף בטלית ועד בניסתו לכולל בתור אבן... או אחד כמו הרב הנכבד שהיו לו כל תאוות העולם הזה בהידור רב... ואילו בהגיעו לשנת הארבעים עזב הכל וקיבל על עצמו תורה ומצוות. וסיים אותו שואל, שלדעתו בוודאי שכרו של הרב הדרשן גדול יותר, מאחר שביים בהרי בשאיא כוחו וגבורתו ותהילתו בעולם הבהמאי השאיר את כל עולמו מאחוריו והתחיל ללמוד תורה ולקיים מצוות קלה כבחמורה.

נענה אליו הרב מזכה הרבים במתיקות לשונו: הן טעות בפק, בוודאי שהשכר של הילד ההוא יהיה כפול ומכופל מהשכר שלי, ואסביר דברי. הן אותו אחד הרי נולד בבית של שומרי תומ"צ, וכך נכנס לת"ת ואח"כ ליישיבות, וגם לאחר נישואיו ממשיך ללמוד בהתמדה ומתנהג כיהודי כשר, ובכל משך זמן זה יתכן לפעמים שחושב לעצמו 'מי יודע מה אני מפסיד בשעות אלו... הרי אני יכול כעת לעסוק במסחר או לטייל ברחבי העולם ולעשות חיל בהרבה ענינים של עולם הזה... ועוד מחשבות כאלו, ואעפ"כ מתגבר ע"ע וממשיך לשבת וללמוד ביגיעה.

ואילו אני, סיים אותו רב נכבד, עד שהגעתי לשנת הארבעים התנסיתי בכל מילי דעלמא, גם כבוד וגם כסף וכו' וכו', כמעט שאין דבר שאפשר להשיגו בעוה"ז שלא היה לי זאת. והנה כשנתבגרת ראיתי שאמת הדבר שהכל הבל בבלים ואין שום הנאה מדברים גשמיים, ובאמת שאין לנו שיעור אלא התורה הזאת, ורק התורה הק' נתנת תקוה וחיות לחיינו עלי אדמות, ואין לך הנאה יותר גדולה מדף גמרא או תפלה אחת. וכיון שק, 'אין זה חכמה שאני יושב ולומד כי כבר ניסיתי הכל וראיתי שהכל שטותים והבלים, ומאידך אותו ילד עדיין חושב שאולי יש בזה ממש וממשיך ללמוד ועומד בסיון בוודאי ששכרו גדול מאוד בשמים'...

ולפ"ז אפשר לבאר דברי הגמרא כמין חומר, דבאמת כלל ישראל הגו ושנו בדברי תורה במשך כל השנים, מזמן קבלת התורה עד זמן מרדכי ואסתר, אך בכל אותו זמן היו שחשבו לעצמם: 'מי יודע מה אנו מפסידים בכך שאנו יושבים ולומדים, הרי היינו יכולים לעשות חיל בעסקים ובעוד עניני עוה"ז... עד שהגיע אחשוורוש הרשע, והוציא את בני ישראל מהיכלי הכוללים והיישיבות, ועשה להם משתה ושמחה בכל התענוגים המדומים ששייך להעלות על הדעת וכמבואר בארוכה בגמרא ובמדרשים.

והנה בחלוף מאה ושמנים יום של הסעודה, בראות בני ישראל שכל העולם הזה הכל הבל בבלים אין בו ממש, ונכחו לראות שעיקר החיות הוא אך ורק ע"י לימוד התורה בהתמדה ובחשק, ואין 'מפסידים' כלום בלומדם תורה, מיד קיבלו את התורה 'באהבה'. וזה היה דווקא בנס של פורים שאז היה הפעם הראשונה שנתנסו אז בכל תענוגי עוה"ז, הודו והמליכו ואמרו אין הנאה ושמחה בקבלת התורה... ולכן גם מובן למה כתוב 'קיבלו בימי אחשוורוש' משום שהוא, אחשוורוש הרשע, היה הגורם לכך שקיבלו את התורה באהבה.

נתיבות ההלכה למעשה

המשד

כשעה שהציבור עומדים להתחיל קריאת המגילה, אם יקרא ברכת התורה ויקרא אח"כ המגילה ביחיד, או ישמע כעת המגילה. ומכריע, כי ישמע המגילה ואח"כ יקרא ברכות התורה, וזה ראה לדברינו ד"ל שקריאת המגילה אינו נח' כלימוד התורה, ומה גם דכמשנ"ת לעיל דכן ברור דעת הנדיב שיעמול בהויות אביו ורובא ופשוט הוא.

לענין 'סאה כסאה' כשיש לו דולר של צדיק

שאלה: נשאלתי מש"ב ויד"ג הנאון החסיד רבי חיים שלום דייטש שליט"א ראש כולל צמח צדק פת"ק, ע"ד א' שרועה ללוות דולרים, וקי"ל שאם יש לזה דולר אחד בביתו מותר לו ללוות וכמב' בשו"ע (ס"ה קס"ב, ס"ב) לענין הלואת סאה כסאה, אך אדם זה אין לו בביתו אלא דולר אחד שקיבל מאת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל, וזה עומד אצלו לסגולה, האם יכול על סמך דולר זה ללוות דולרים. ושאלה זו ג"כ במי שיש לו בביתו רק דולר שקיבל כ'דמי חנוכה, אם מהני לצורך הג"ל.

תשובה: כן. דוה שפיר נחשב לייש לו, כיון שבמצואות יש לו בביתו דולר, והרי הפוסקים נקטו כי יכול ללוות אלפי דולרים על סמך דולר אחד, דכל היכא נחשב 'יש לו' שפיר דמי, ומה לי אם עומד להשתמש בדולר זה או שהוא עומד לסגולה. וע"י מנח"ש (חלק א, ס"ב, אות ג).

להוריד חפץ מהאילן בשבת

שאלה: בשבת שירדו בו גשמים, ולאברך אחד היה נילון שכיסה את השמריימל, והנילון עף ממנו ונתקע באילן, האם מותר להורידו מהאילן בשבת.

תשובה: מותר. דהנה יש לדון מר' השו"ע (ס"ה תקפ"ו, סעי' כא) שאם השופר מונח על העין אסור ליטלו ממנו ביו"ט, משום שבות דמשתמש באילן, אך זה מיירי כשהניח את השופר ככוונה על האילן, דבכה"ג הוא משתמש באילן ואסור להורידו, אבל אם הניח החפץ מאליו על גבי האילן, או שהעפתו הרוח לשם, אין נטילת החפץ מן האילן נחשבת השתמשות כלל, ומותרת בשבת, וא"כ הוא הדין בנידון רידן יכול ליטול את הנילון מהאילן.

ושו"ר שכן דן בשו"ת שבט הלוי (חלק ג, ס"ה מז) לענין מלית שנתקע על גבי אילן, וכן ילדים שהיו משחקים בכדור ונפל הכדור על גבי האילן, ומסיק שם להיתר בוה, ע"ש.

מרכז תורה והוראה יד הרמ"ה

רחוב הרב ז'ולטי 4 רמת שלמה ~ טל': 02-5715727

זמני קבלת קהל

ביקר: 8:30-9:15

צהריים: 13:15-14:15

ערב: 18:45-19:45

זמני השיעורים

שיעור בנמרא: 19:45

שיעור הלכה: 20:15

שב"ק אחה"צ: הצי שעה קודם הדה"נ

מרכז תורה והוראה יד הרמ"ה

רחוב הרב ז'ולטי 4 רמת שלמה ~ טל': 02-5715727

אור חדש על ציון תאיר - זכרו תורת משה

בשמחה רבה הננו לבשר על הופעת הספר 'הליכות משה - חנוכה ופורים' מתורת רבינו הגדול עמוד התורה מרן הגר"מ הלברשטאם זצוקללה"ה ונכלל בו: דיני חנוכה, דיני ומצוות יום הפורים, ארבע פרשיות, תענית אסתר, והודש אדר ~ ניתן להשיגו בבית החוראה, ובעמדות הספרים בכל בתי הכנסת בארה"ק ~

נדבת יידינו הנכבד

הרב שלום גרינברגר שליט"א

רמת שלמה, ירושלים

טו"נ כ"ק אדמו"ר בעל ישועות משה מוויניץ

רבי משה יהושע בן כ"ק רבי חיים מאיר זצ"ל

נלב"ע כ' אדר תשע"ב

נדבת יידינו הנכבד

הרב יצחק וייס שליט"א - רמת שלמה, ירושלים

טו"נ שרי התורה והוראה

מרן רבי ישראל משה כ"ק רבי יוסף צבי זצ"ל דושינסקיא

נאב"ד ירושלים, נלב"ע כ"ב אדר תשס"ג

מרן רבי ישראל יעקב ב"ר אהרן זצ"ל פ"שר, בעל אבן ישראל

ראב"ד ירושלים, נלב"ע כ"ה אדר תשס"ג

נדבת מכובדינו משפ' פלומנבוים שיחיו

לעילוי נשמת אביהם היקר ת"ח ויר"ש מרבים

אשר זכה לשמש בקודש רבות בשנים

אצל מרן הגאון הגדול רבי משה הלברשטאם זצ"ל

הרה"ח רבי משה הלוי ב"ר ישראל ז"ל

נלב"ע כ"ה אדר א' תשפ"ד